

Demokratiske Pengeinstitutter

En stabil og krisesikker forretning

November 2024

Troels Mandøe Glæsner,
analysekonsulent, Tænketanken Demokratisk Erhverv.

Andreas Pinstrup Jørgensen,
vicedirektør og teamchef for analyse og viden, Tænketanken Demokratisk Erhverv.

En særlig tak til

Thomas Poulsen, Malte Frøslee Ibsen, Iben Alminde og Jeppe Haugaard.

Om publikationen:

Demokratiske Pengeinstitutter – En stabil og krisesikker forretning er udarbejdet af Tænketanken Demokratisk Erhverv i sommeren 2024. Rapporten er støttet af FasterOikos, Fælleskassen, Merkur Forenet Kredit og Lån & Spar Fond. Den er et resultat af et større kortlægningsarbejde, hvor alle danske pengeinstitutter under Finanstilsynets tilsyn er blevet kategoriseret efter ejerskab fra 2000 til 2021. Efterfølgende er demokratiske og øvrige pengeinstitutter analyseret over tid på baggrund af offentligt tilgængeligt regnskabs- og nøgletalsdata fra Finanstilsynet.

Om Tænketanken Demokratiske Erhverv:

Tænketanken Demokratisk Erhverv arbejder for at fremme og forene demokratiske virksomheder, så dansk erhvervsliv understøtter et involverende demokrati og bliver løsningen på samtidens økonomiske, miljømæssige og sociale udfordringer. Det gør vi ved at producere viden, deltage i den offentlige debat og ved at skabe netværk i den erhvervsdemokratiske sektor.

Tænketanken Demokratisk Erhverv er finansieret af medlemsorganisationer, som alle er demokratiske virksomheder.

For mere information, kontakt:

Andreas Pinstrup Jørgensen,
vicedirektør og teamchef for analyse og viden.

Andreas@demokratiskerhverv.dk

+45 2738 7066

MERKUR
ANDELSKASSE

 **FÆLLES
KASSEN**

Lån & Spar Fond

**Forenet
Kredit**

 FASTER
Oikos

TÆNKETANKEN
**Demokratisk
Erhverv**

Indhold

Indledning	3
Executive summary	4
Om metoden i denne rapport	5
Hvad er en demokratisk bank?	6
Demokratiske pengeinstitutter bidrog mindre til bobledannelsen op til finanskrisen i 2008 og mindre til den økonomiske nedtur efter krisen	7
Udlånsvækst før krisen, og fald efter krisen	7
Indlånsunderskud	9
Gearing	10
Store eksponeringer	11
Nedskrivningsprocent	12
Egenkapitalforrentning	13
Demokratiske pengeinstitutter har udkonkurreret investorejede pengeinstitutter	14
Demokratiske pengeinstitutters markedsandel vokser	14
Demokratiske pengeinstitutter i alle størrelser vinder markedsandele	15
To tredjedele af demokratiske pengeinstitutter er forsvundet på 20 år	17
Metode	19
Litteraturliste	20

Indledning

Danmark har gennem to århundreder haft et pengesystem, hvor kundejede pengeinstitutter har spillet en afgørende rolle. Vi kender dem som foreningsejede pengeinstitutter, sparekasser og andelskasser under den samlede betegnelse: Demokratiske pengeinstitutter.

Men på trods af stor debat om pengeinstitutternes udvikling, performance og samfundsmæssige ansvar de seneste år, særligt siden finanskrisen i 2008, er der endnu ikke blevet lavet et overblik over den nyere udvikling og performance i sektoren. Derfor har det ikke været muligt at have en diskussion ud fra et samlet datagrundlag af spørgsmål som: Agerer demokratiske pengeinstitutter anderledes end investorejede banker? Er sektoren konkurrencedygtig? Vokser sektoren, eller er den ved at forsvinde? Nærværende rapport er et vigtigt bidrag til at kvalificere denne diskussion.

Rapporten analyserer demokratiske pengeinstitutters udvikling og performance i perioden 2000 til 2021 sammenholdt med investorejede pengeinstitutter. Rapporten tager udgangspunkt i Finanstilsynets tal på udlånsvækst, indlånsunderskud, store eksponeringer, nedskrivningsprocent og egenkapitalforrentning. Rapporten lægger sig dermed i forlængelse af en række europæiske undersøgelser på området, som har peget på, at demokratiske pengeinstitutter (*cooperative and mutual banks* på engelsk) ser ud til at agere anderledes end investorejede banker. Analyserne på denne rapport aggregerede data bringer yderligere grundlag for disse konklusioner, selvom rapporten primært fremhæver deskriptive resultater og tendenser og ikke giver grundlag for at udtale sig om kausalitet.

En ting er dog sikker: Demokratiske pengeinstitutter i Danmark er *ikke* ved at forsvinde. Tvært imod er sektoren i vækst og tager markedsandele. Krisetiden efter finanskrisen i 2008 har paradoksalt nok været en god tid for demokratiske pengeinstitutter.

Der er i dag bred enighed om, at der op til finanskrisen i 2008 opstod en finansiell boble, hvor danske pengeinstitutter, lig deres internationale modparter, opbyggede et betragteligt indlånsunderskud. Pengeinstitutterne finansierede typisk udlånsvæksten ved at skaffe likviditet på de internationale penge- og kapitalmarkeder – den såkaldte markedsfinansiering (Hardie og Howarth, 2013). Markedsfinansieringen gjorde imidlertid de danske pengeinstitutter mere sårbare over for konjunkturbevægelser på de internationale markeder, og da kollapset på markedet for de amerikanske *subprime*-boliglån tog investeringsbanken *Lehman Brothers* med sig i faldet i september 2008, førte den danske finansielle sektors internationale eksponeringer hurtigt til en bankkrise i Danmark (Rangvid et al., 2013).

Undersøgelsens resultater indikerer, at demokratiske pengeinstitutter gennemsnitligt er lykkedes med at føre en mere økonomisk stabil og resilient forretningsdrift end investorejede pengeinstitutter. Der kan tilmed argumenteres for, at de demokratiske pengeinstitutter har haft en stabiliserende effekt på, samt en særlig betydning for genopretningen af, dansk økonomi efter finanskrisen. Selvom demokratiske pengeinstitutter havde en lavere forrentning på aktiver op til finanskrisen, havde de en højere forrentning i årene efter finanskrisen sammenlignet med investorejede pengeinstitutter. De demokratiske virksomheders forsigtighed i opgangstider samt prioritering af kunders interesser kan være med til at lægge en dæmper på udlånsaktiviteten i økonomiske opsving, men også på den langsigtede forrentning af aktiver. Disse konklusioner lægger sig i forlængelse af tidligere internationale undersøgelser, f.eks. Groeneveld (2017) og Thomsen (2019), der peger på samme kendetegn på europæisk plan.

Executive summary

Denne analyse er den første større undersøgelse af den forretningsmæssige udvikling i danske demokratiske pengeinstitutter. Analysen tager udgangspunkt i data fra Finanstilsynet i perioden fra 2000 frem til 2021. Særligt perioden før, omkring og efter finanskrisen 2008 er blevet undersøgt. Selvom analysen her kalder på flere undersøgelser, tegner der sig en række interessante mønstre. Hovedresultaterne kan opsummeres i tre hovedkonklusioner:

- 1. Demokratiske pengeinstitutter har tilsyneladende afbødet finanskrisens chok:**
 - a. Efter finanskrisen faldt investorejede pengeinstitutters udlånsaktivitet, mens demokratiske pengeinstitutters udlånsaktivitet var mere stabil.
 - b. Fra 2008 til 2016 reducerede demokratiske pengeinstitutter udlånene med 3 %, mens privatejede pengeinstitutter i samme periode reducerede deres udlån med 29 %.
 - c. I 2021 var investorejede pengeinstitutters udlån faldet 17 % relativt til 2008¹, mens demokratiske pengeinstitutters udlån var steget 44 % relativt til 2008.

- 2. Demokratiske pengeinstitutter har skabt stabilitet i finanssektoren:**
 - a. Demokratiske pengeinstitutter havde op til finanskrisens start i 2008 lavere indlånsunderskud og var dermed mindre sårbare over for udsving på internationale pengemarkeder.
 - b. Demokratiske pengeinstitutter har haft en betydeligt lavere gearing end investorejede pengeinstitutter, særligt op til finanskrisen og under krisens første år.
 - c. Egenkapitalen forrentes på et lavere niveau i demokratiske institutter, hvilket sandsynligvis afspejler den lavere risiko, som de har påtaget sig, særligt før finanskrisen. Denne forskel i risikovillighed illustrerer sandsynligvis de forskellige formål, som bankdriften har i demokratiske og investorejede pengeinstitutter.

- 3. Demokratiske pengeinstitutter har taget markedsandele siden finanskrisen:**
 - a. Demokratiske pengeinstitutters markedsandele, målt på udlån og arbejdende kapital, er steget fra 6 % i 2007 til 15 % i 2021.
 - b. Demokratiske pengeinstitutter har en stabil og god forretning. De har en lavere årlig nedskrivningsprocent end investorejede pengeinstitutter og en egenkapitalforrentning, der efter krisen gennemsnitligt var på niveau med investorejede institutters. Før finanskrisen i 2008 var egenkapitalforrentningen dog lavere.

¹ I dette tal er Nordea ekskluderet fra data i 2008, da de ikke optræder i data i 2021.

Om metoden i denne rapport

I denne rapport undersøges forskellene mellem demokratiske og investorejede pengeinstitutter på baggrund af regnskabsdata og nøgletal på bankniveau. Regnskabsdata er offentligt tilgængeligt og er indberettet til Finanstilsynet af pengeinstitutterne selv. Nøgletallene er beregnet af Finanstilsynet på baggrund af yderligere indberettet regnskabsdata, som ikke er offentligt tilgængeligt.

Undersøgelsen omfatter alene pengeinstitutter, der er under tilsyn af Finanstilsynet. Hverken færøske pengeinstitutter eller filialer af udenlandske banker indgår derfor i undersøgelsen.

Nordea indgår i analysen til og med 2016, hvorefter virksomheden udgik af Finanstilsynets regnskabsdata. Udviklinger fra 2016 til 2017 vil altså i nogen grad være forklaret af dette databrud.

Tallene i rapporten er ikke vægtede. Det vil f.eks. sige, at den årlige nedskrivningsprocent for demokratiske pengeinstitutter er et gennemsnit af alle demokratiske pengeinstitutters årlige nedskrivninger, hvormed små pengeinstitutters nedskrivningsprocent har lige så stor betydning for gennemsnittet som større pengeinstitutters.

Gennem rapporten deles resultaterne enkelte steder op på størrelse efter Finanstilsynets størrelsesgrupper, som er baseret på størrelsen af den arbejdende kapital. Finanstilsynets inddeling var i 2021 som følger:

Gruppe 1: Institutter med mere end 75 mia. kr. i arbejdende kapital.

Gruppe 2: Institutter med mere end 12 mia. kr. og mindre end 75 mia. kr. i arbejdende kapital.

Gruppe 3: Institutter med mere end 750 mio. kr. og mindre end 12 mia. kr. i arbejdende kapital.

Gruppe 4: Institutter med mindre end 750 mio. kr. i arbejdende kapital.

I denne rapport anvender vi institutternes senest observerede størrelse – også når vi undersøger tidligere år. Det gør vi for at undgå, at pengeinstitutternes vækst, og deraf følgende skift mellem grupper, gør data uigennemsigtigt.

Hvad er en demokratisk bank?

Definitionen af demokratiske pengeinstitutter følger de samme principper som metoden fra Tænketanken Demokratisk Erhvervs kortlægning af demokratiske virksomheder i Danmark fra 2024 (Tænketanken Demokratisk Erhverv, 2024). Med denne metode er en demokratisk virksomhed defineret som:

En uafhængig erhvervsdrivende organisation, der ifølge vedtægterne styres af en demokratisk forsamling tilnærmelsesvist efter princippet 'ét medlem, én stemme', eller hvor minimum halvdelen af styringen og/eller ejerskabet kan ledes tilbage til denne demokratiske forsamling. Medlemmer kan være organisationer, producenter, forbrugere og andre privatpersoner, og medlemskabet skal være relativt åbent.

De pengeinstitutter, der lever op til denne definition, kalder vi 'demokratiske pengeinstitutter'. Det dækker over andelskasser, garantsparekasser, indskydersparekasser og foreningsejede pengeinstitutter. Der er dog forskel på omfanget af det demokratiske ejerskab, og hvordan man kan gøre sin demokratiske indflydelse gældende i de forskellige typer af demokratiske pengeinstitutter. I denne rapport undersøger vi ikke, hvordan demokratiet reelt fungerer i de enkelte demokratiske pengeinstitutter. Definitionen er derfor kun et udtryk for, hvor der formelt set er en mulighed for at få demokratisk indflydelse på pengeinstituttets drift.

Pengeinstitutter, der ikke lever op til definitionen ovenfor, betegnes i denne rapport samlet som 'investorejede pengeinstitutter'.

Se den tidligere rapport om emnet (Tænketanken Demokratisk Erhverv, 2020) for en grundig gennemgang af definitionen af demokratiske pengeinstitutter, hvilke, der vurderes som demokratiske, hvilke typer demokratiske pengeinstitutter, der findes, og hvad der kendetegner dem.

Figur 1: Demokratiske og investorejede pengeinstitutter i Danmark i 2021

Demokratiske		Investorejede	
Arbejdernes Landsbank A/S	Middelfart Spk.	Basisbank A/S	Møns Bank A/S
Andelskassen Fælleskassen	Nykredit Bank A/S	Danske Andelskassers Bank A/S	Nordfyns Bank A/S
Borbjerg Spk.	PenSam Bank A/S	Danske Bank A/S	PFA Bank A/S
Broager Spk.	Rise Flemløse Spk.	Djurslands Bank A/S	Ringkjøbing Landbobank A/S
Coop Bank A/S	Rønne Spk.	Ekspres Bank A/S	Saxo Bank A/S
Dragsholm Spk.	Spk. Balling	Facit Bank A/S	Skjern Bank A/S
Fanø Spk.	Spk. Bredebro	Fynske Bank A/S	Spar Nord Bank A/S
Faster Andelskasse	Spk. Djursland	Grønlandsbanken A/S	Spk. Sjælland-Fyn A/S
Frørup Andelskasse	Spk. for Nr. Nebel og Omegn	Hvidbjerg Bank A/S	Sydbank A/S
Frøs Spk.	Spk. Kronjylland	Jyske Bank A/S	Totalbanken A/S
Frøslev-Møllerup Spk.	Spk. Thy	Kreditbanken A/S	
Klim Spk.	Spk. Vendsyssel	Leasing Fyn Bank A/S	
Lægernes Bank A/S	Stadil Spk.	Lollands Bank A/S	
Lån & Spar Bank A/S	Sønderhå-Hørsted Spk.	Lunar Bank A/S	
Merkur Andelskasse	Vestjysk Bank A/S	MAJ Bank A/S	

Kilde: Tænketanken Demokratisk Erhverv pba. Finanstilsynets data.

Note: Tabellen viser pengeinstitutter under Finanstilsynets tilsyn i 2021. Pengeinstitutter, der ophørte inden 2021, indgår i analysen, men præsenteres ikke i denne tabel.

Demokratiske pengeinstitutter bidrog mindre til bobledannelsen op til finanskrisen i 2008 og mindre til den økonomiske nedtur efter krisen

Årene op til finanskrisens start i 2008 var præget af optimisme og gode makroøkonomiske forhold. Derfor øgede danske pengeinstitutter udlånsaktiviteten kraftigt op til 2008. Dette medførte en opbygning af store indlånsunderskud og dermed en stor afhængighed af international markedsfinansiering samt en høj gearing. Den position skulle vise sig at være sårbar, og da likviditeten på de internationale pengemarkeder tørrede ud, fik det konsekvenser for de danske pengeinstitutter. Fra 2008 til 2013 ophørte 18 pengeinstitutter i Danmark efter kapitalkrav fra Finanstilsynet (Rangvid et al., 2013: 252), hvoraf fem var demokratiske.

De demokratiske pengeinstitutter var i perioden op til finanskrisen bedre positionerede til at imødegå de udfordringer, som finansverdenen og snart hele økonomien skulle stå overfor. Deres gearing var lavere, og de opbyggede i mindre grad indlånsunderskud, der gjorde dem afhængige af internationale pengemarkeder.

Kort sagt, pådrog investorejede pengeinstitutter sig mere risiko op til boblen i 2008 og indtog mere skrøbelige finansielle positioner end de demokratiske pengeinstitutter. Det resultat går på tværs af pengeinstitutternes størrelsesgrupper og er altså ikke blot et forhold, der er drevet af de store investorejede pengeinstitutter.

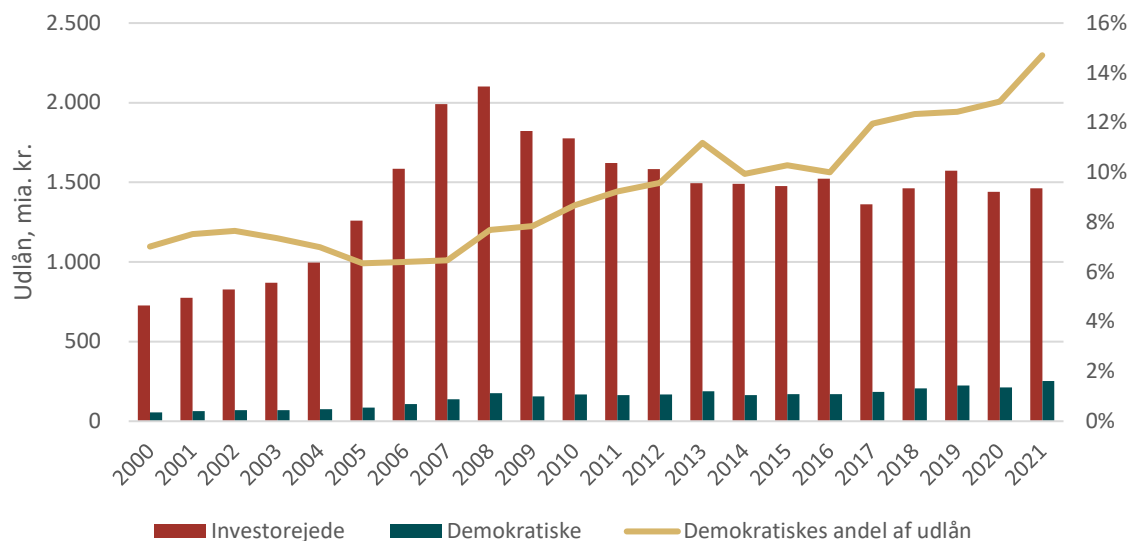
Som resultat af det høje indlånsunderskud og den høje gearing faldt de investorejede pengeinstitutters samlede udlånsaktivitet fra boblens top i 2008 med 29 % frem til 2013. Til sammenligning voksede demokratiske pengeinstitutters udlån i denne periode samlet set med 8 %. Dette var i en periode, hvor reduceret adgang til kredit tvang virksomheder i hele landet til at reducere deres aktiviteter og beskæftigelse (Poulsen og Mygind, 2018). I årene, der fulgte 2013, stagnerede investorejede pengeinstitutters udlånsaktivitet, mens demokratiske pengeinstitutters udlån fra 2013 til 2021 voksede med 34 %.

I dette afsnit beskrives udviklingen i centrale risikofaktorer for demokratiske og investorejede pengeinstitutter op til finanskrisen samt den deraf følgende udvikling i udlånsaktivitet mm. efter krisen, som udgjorde en stor udfordring for den danske økonomi i årene efter 2008. Vi viser også, hvordan demokratiske pengeinstitutter i perioden 2000 til 2021 i gennemsnit har skabt lavere afkast på deres forretninger, sandsynligvis som konsekvens af deres mere konservative tilgang til at løbe risici.

Udlånsvækst før krisen, og fald efter krisen

Fra 2000 til 2007 steg danske pengeinstitutters udlån med 173 %. Investorejede pengeinstitutter stod for den største procentuelle stigning i perioden, og deres nominelle stigning i udlån var altdominerende – en stigning på 1.266 mia. kr. Dette kan ses i figur 2 nedenfor.

Figur 2: Udlån i demokratiske og investorejede pengeinstitutter

Kilde: Tænk tanken Demokratisk Erhverv på baggrund af Finanstilsynets regnskabsdata og CVR.

Note: Figuren viser de samlede udlån i hhv. demokratiske og investorejede pengeinstitutter (venstre akse) samt demokratiske pengeinstitutters andel af udlån (højre akse). Udlån er defineret som summen af regnskabsposterne "Udlån og andre tilgodehavender til dagsværdi" og "Udlån og andre tilgodehavender til amortiseret kostpris". Demokratiske pengeinstitutters andel af udlån aflæses på højre akse. Nordea er inkluderet i figuren til og med 2016, hvorefter de udgik af Finanstilsynets regnskabsdata.

Figur 2 viser, at demokratiske pengeinstitutters andel af udlån var faldende frem mod finanskrisen, men at den herefter steg kraftigt. De demokratiske pengeinstitutter stod i 2007 for 6 % af alle udlån, men i årene, der fulgte krisen, hvor den økonomiske aktivitet var lav, og udlån fra privatejede pengeinstitutter faldt kraftigt, steg demokratiske pengeinstitutters andel af udlånene til 11 % i 2013 og 15 % i 2021. Mens udlånsaktiviteten for demokratiske pengeinstitutter i årene efter finanskrisen forblev på cirka samme niveau, faldt investorejede pengeinstitutters udlånsaktivitet med 29 % frem til 2013. Udlånsaktiviteten i demokratiske pengeinstitutter steg igen allerede i 2009 og steg i alt med 44 % fra 2008 til 2021. Imens så investorejede pengeinstitutter fald og stagnation frem til 2021, hvor udlånsaktiviteterne stadig var 17 % lavere end i 2008².

Nordea er inkluderet i grafen ovenfor, men udgik af Finanstilsynets regnskabsdata efter 2016. På det tidspunkt stod de for 12 % af alle pengeinstitutternes udlån. Fjernes Nordea helt fra datasættet var demokratiske pengeinstitutters andel af udlån på 7 % i 2007 og 13 % i 2013. De generelle mønstre i data ændres ikke, når Nordea udelades fra analysen.

Demokratiske pengeinstitutters stigende andel af udlån er et mønster, der går igen på tværs af Finanstilsynets størrelsesgrupper 1, 2 og 3, hvilket vil sige, at demokratiske pengeinstitutter har vundet markedsandele i alle størrelsesgrupper på nær blandt de mindste institutter i gruppe 4. I

² I dette tal er Nordea ekskluderet fra data i 2008, da de ikke optræder i data i 2021. I figuren er Nordea inkluderet fra 2000 til og med 2016.

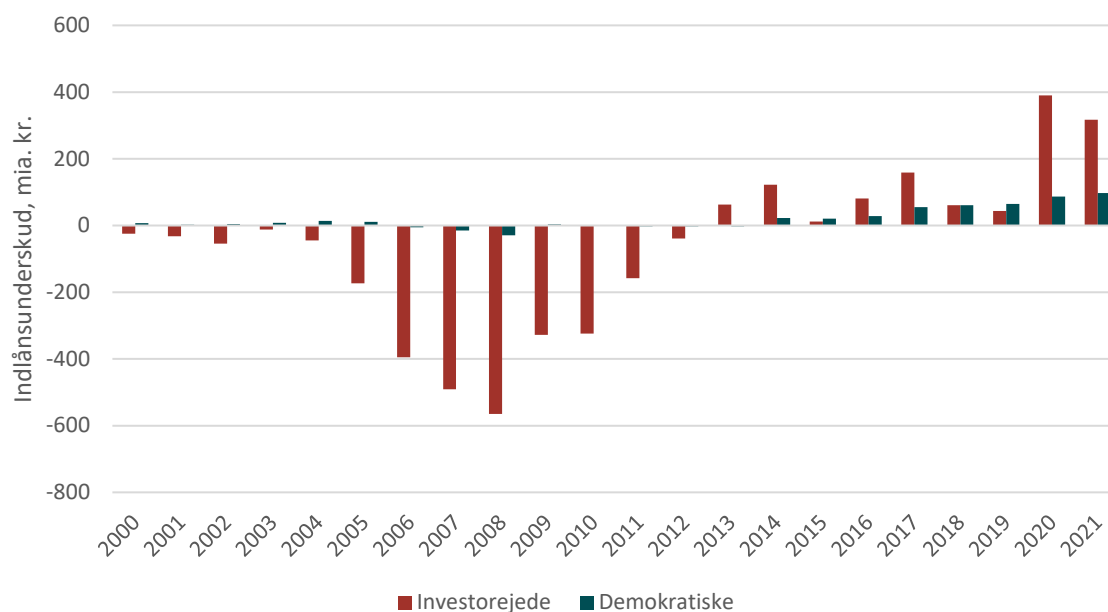
gruppe 4 ses den kraftige vækst i udlån op til 2008 ikke, hverken blandt demokratiske eller investorejede pengeinstitutter.

Udviklingen i demokratiske pengeinstitutters udlån op til 2008 indikerer, at de i lavere grad engagerede sig i højrisikable låneaktiviteter op til finanskrisen, og at de efter krisen i højere grad var i stand til at yde meget eftertragtede finansieringsmuligheder for dansk erhvervsliv og husholdninger. Således er der altså tegn på, at demokratiske pengeinstitutter agerer mere kontracyklisk end investorejede og var med til at afbøde finanskrisens chok.

Indlånsunderskud

Den øgede låneaktivitet op til 2008 (se figur 2) førte til et stadigt stigende indlånsunderskud, der i 2008 nåede et højdepunkt på 594 mia. kr. Særligt de investorejede pengeinstitutter opbyggede store indlånsunderskud, som det kan ses i figur 3. Indlånsunderskuddet blev i høj grad finansieret på de internationale pengemarkeder, og dermed blev investorejede pengeinstitutter mere afhængige af adgangen til internationale pengemarkeder – en position, som skulle vise sig uhensigtsmæssig.

Figur 3: Indlånsunderskud i demokratiske og investorejede pengeinstitutter

Kilde: Tænk tanken Demokratisk Erhverv på baggrund af Finanstilsynets regnskabsdata og CVR.

Note: Figuren viser det samlede indlånsunderskud i hhv. demokratiske og investorejede pengeinstitutter. Nordea er inkluderet i figuren til og med 2016, hvorefter de udgik af Finanstilsynets regnskabsdata.

Af figur 3 fremgår det, at indlånsunderskuddet i danske pengeinstitutter, der nåede sit højdepunkt i 2008, i meget høj grad blev opbygget af de investorejede pengeinstitutter. I 2008 var investorejede pengeinstitutters indlånsunderskud på 594 mia. kr., mens det var på 30 mia. kr. for demokratiske pengeinstitutter.

Relativt til udlån var de investorejede pengeinstitutters indlånsunderskud knap dobbelt så stort som de demokratiske pengeinstitutters. Investorejede institutters samlede udlån i 2008 var 37 % højere end deres samlede indlån, mens det var 20 % højere for demokratiske. Efter *Lehman Brothers'*

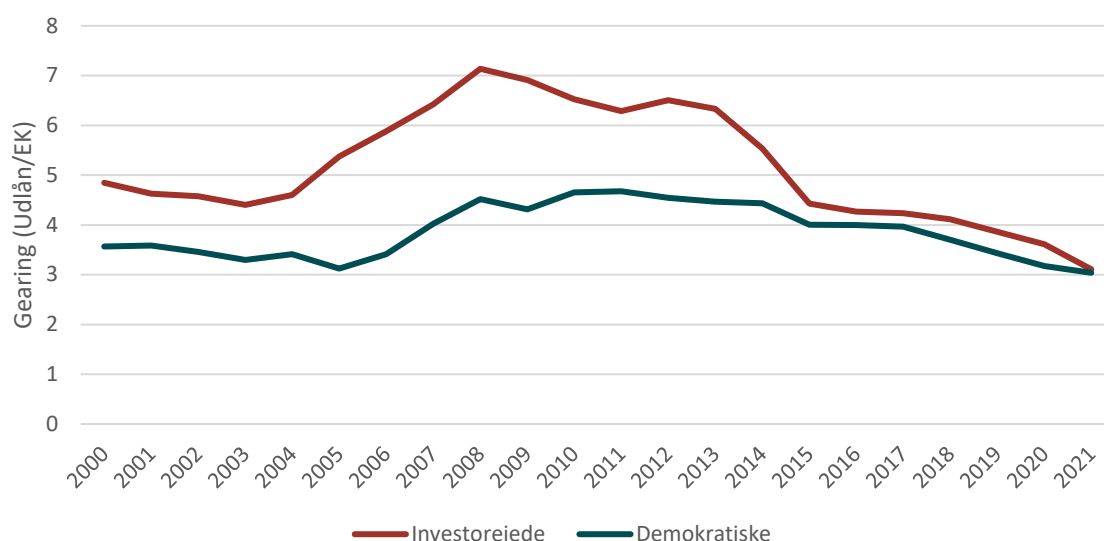
kollaps i slutningen af 2008 bredte usikkerheden sig på de internationale pengemarkeder, og markedsfinansiering blev væsentligt dyrere. Som følge af dette reducerede særligt de investorejede pengeinstitutter deres udlånsaktivitet efter 2008 og vendte således, samlet set, deres indlånsunderskud til et overskud i 2013.

Ser man på hhv. demokratiske og investorejede pengeinstitutters samlede indlånsunderskud inden for Finanstilsynets størrelsesgrupper, går mønsteret igen i gruppe 1, 2 og 3. I disse grupper opbyggede investorejede institutter tilsammen store indlånsunderskud frem til 2008, som derefter faldt igen. Opbygningen af de større indlånsunderskud blandt investorejede institutter er altså ikke bare et resultat af, at de største danske pengeinstitutter er investorejede, og at disse har adgang til markedsfinansiering på de internationale markeder, der er utilgængelige for mindre pengeinstitutter.

Gearing

En af følgerne af den øgede udlånsaktivitet op til 2008 var, at pengeinstitutternes gearing – målt som udlån relativt til egenkapital – steg markant. I 2003 lå gearingen på 4,4 for investorejede institutter, mens den i 2008 var steget til 7,1. Figur 4 viser den gennemsnitlige gearing i demokratiske og investorejede pengeinstitutter i perioden 2000 til 2021.

Figur 4: Gennemsnitlig gearing i demokratiske og investorejede pengeinstitutter

Kilde: Tænk tanken Demokratisk Erhverv på baggrund af Finanstilsynets nøgletalsdata og CVR.

Note: Figuren viser den gennemsnitlige gearing (målt som udlån relativt til egenkapital) per år for hhv. demokratiske og investorejede pengeinstitutter. Gennemsnittene er uvægtede. Nordea er inkluderet i figuren til og med 2016, hvorefter de udgik af Finanstilsynets regnskabsdata. Siden figuren er uvægtet, påvirkes den stort set ikke, når Nordea udelades helt. Outliers er fjernet fra grafen.

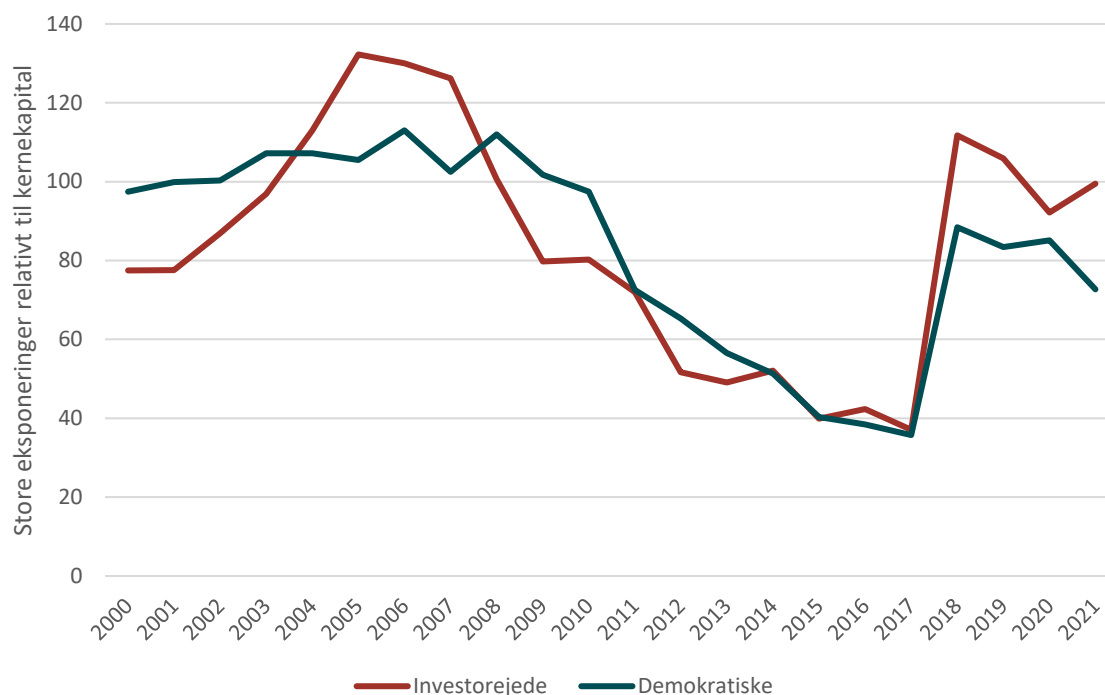
Figur 4 viser, at demokratiske pengeinstitutter i hele perioden 2000 til 2021 i gennemsnit har haft en relativt stabil og lavere gearing end investorejede. I 2000 lå demokratiske pengeinstitutters gearing på 3,6 mens investorejede pengeinstitutter lå på 4,8. Fra 2005 øgedes forskellen, og i 2008 lå

demokratiske pengeinstitutter på 4,5 mens investorejede pengeinstitutter lå på 7,1. Forskellen indsnævres derefter langsomt frem mod 2013, hvorefter den næsten forsvandt frem til 2015³.

Store eksponeringer

Et blik på pengeinstitutternes store eksponeringer viser en mindre forskel mellem demokratiske og investorejede pengeinstitutter. Figur 5 viser summen af store eksponeringer relativt til kernekapital i demokratiske og investorejede pengeinstitutter⁴.

Figur 5: Store eksponeringer relativt til kernekapital i demokratiske og investorejede pengeinstitutter

Kilde: Tænk tanken Demokratisk Erhverv på baggrund af Finanstilsynets nøgletalsdata og CVR.

Note: Figuren viser summen af store eksponeringer relativt til kernekapitalen for hhv. demokratiske og investorejede pengeinstitutter. Tallene er uvægtede. Store eksponeringer er her defineret som summen af de 20 største eksponeringer som andel af kernekapitalen. Nordea er inkluderet i figuren til og med 2016, hvorefter de udgik af Finanstilsynets regnskabsdata. Siden figuren er uvægtet, påvirkes den stort set ikke, når Nordea udelades helt. Outliers er fjernet fra grafen.

Ud over en væsentligt lavere gearing op til finanskrisen i 2008 var demokratiske pengeinstitutters store eksponeringer lavere relativt til deres kernekapital. Det kan have betydet, at demokratiske pengeinstitutter var relativt mere robuste i tilfælde af, at enkeltstående store udlån skulle fejle (figur 5).

³ Faldet i gearing fra 2013 til 2015 er en konsekvens af indfasningen af kapitalreglerne CRR/CRD, som var fuldt indfaset for alle danske SIFI-banker i 2015. Se Danske Bank (<https://danskebank.com/da/investor-relations/regulering/crd-crr>).

⁴ Nøgletallet er målt som summen af de 20 største eksponeringer i procent af instituttets kernekapital.

Nedskrivningsprocent

Graden af årlige nedskrivninger karakteriserer graden af lån, som et pengeinstitut har givet ud, og som må nedskrives i værdi. Demokratiske pengeinstitutters relativt lavere tilbøjelighed til at løbe risici – udtrykt ved den lavere udlånsvækst, det lavere indlånsunderskud og den lavere gearing op til 2008 – synes at have givet dem et mere solidt fundament til at imødegå finanskrisen. Dette afspejles direkte i, at de nedskrivninger, som de måtte foretage efter finanskrisens start i 2008, var væsentligt lavere end investorejede institutters nedskrivninger. I figur 6 fremgår den gennemsnitlige årlige nedskrivningsprocent for hhv. demokratiske og investorejede pengeinstitutter.

Figur 6: Årlige nedskrivninger for demokratiske og investorejede pengeinstitutter.

Kilde: Tænk tanken Demokratisk Erhverv på baggrund af Finanstilsynets nøgletalsdata og CVR.

Note: Figuren viser den gennemsnitlige nedskrivningsprocent per år for hhv. demokratiske og investorejede pengeinstitutter. Gennemsnittene er uvægtede. Nordea er inkluderet i figuren til og med 2016, hvorefter de udgik af Finanstilsynets regnskabsdata. Siden figuren er uvægtet, påvirkes den stort set ikke, når Nordea udelades helt. Outliers er fjernet fra grafen.

Det fremgår af figur 6, at demokratiske pengeinstitutters nedskrivninger i perioden 2000-2007 i gennemsnit var lidt højere (0,5 %) end investorejede pengeinstitutters nedskrivninger (0,4 %). I perioden 2008 til 2021 var nedskrivningsprocenten dog væsentligt højere hos alle pengeinstitutter. Demokratiske pengeinstitutter havde dog i hele denne periode i gennemsnit markant lavere nedskrivningsprocenter (et gennemsnit på 0,9 %) end investorejede pengeinstitutter (et gennemsnit på 1,6).

Den højere årlige nedskrivningsprocent i investorejede pengeinstitutter kan være udtryk for, at der op til finanskrisen blev indgået mere risikable udlån. Det kan tyde på, at investorejede pengeinstitutter har været enten mere kalkuleret risikovillige eller har lånt ud til de forkerte.

Stigningen i årlige nedskrivningsprocenter, som ses efter finanskrisen, er særligt kraftig hos pengeinstitutter i størrelsesgruppe 2 og 3, men til trods for at demokratiske pengeinstitutter er stærkt repræsenteret i disse grupper, er den gennemsnitlige nedskrivningsprocent stadig lavere hos demokratiske pengeinstitutter. Både i gruppe 1, 2, og 3 er den årlige nedskrivning markant lavere

hos demokratiske pengeinstitutter end hos øvrige pengeinstitutter i årene efter finanskrisen. Disse grafer præsenteres ikke i denne rapport.

Egenkapitalforrentning

En lavere gearing evt. koblet med andre forretningshensyn blandt demokratiske pengeinstitutter kan have betydning for forrentningen af egenkapitalen. Figur 7 viser egenkapitalforrentningen i demokratiske og investorejede pengeinstitutter.

Figur 7: Egenkapitalforrentningen i demokratiske og investorejede pengeinstitutter

Kilde: Tænk tanken Demokratisk Erhverv på baggrund af Finanstilsynets nøgletalsdata og CVR.

Note: Figuren viser den gennemsnitlige egenkapitalforrentning før skat per år for hhv. demokratiske og investorejede pengeinstitutter. Gennemsnittene er uvægtede. Nordea er inkluderet i figuren til og med 2016, hvorefter de udgik af Finanstilsynets regnskabsdata. Siden figuren er uvægtet, påvirkes den stort set ikke, når Nordea udelades helt. Outliers er fjernet fra grafen.

Som det fremgår af figur 7, havde demokratiske pengeinstitutter i årene op til 2008 en gennemsnitlig egenkapitalforrentning på 5,6 %, mens de investorejede præsterede det dobbelte, nemlig 11,5 %. I årene efter krisen fra 2008-2021 lå forrentningen af egenkapitalen i gennemsnit tættere på hinanden på hhv. 2 % og 1,7 % for investorejede og demokratiske pengeinstitutter.

Den lavere forrentning af egenkapitalen for demokratiske pengeinstitutter i perioden op til finanskrisen i 2008 er ikke overraskende. Egenkapitalens forrentning vil alt andet lige være lavere, når egenkapitalen udgør en større andel af aktiverne – hvilket alt andet lige er tilfældet ved en lavere gearing. Ligeledes er det ikke overraskende, at demokratiske pengeinstitutter i en periode efter krisen havde højere egenkapitalforrentning, da de investorejede pengeinstitutters høje gearinger medførte, at de realiserede større tab.

Dertil kommer, at demokratiske pengeinstitutter skal kunne forrente egenkapitalen på et niveau, som er til gode for deres kunder og ikke eksterne investorer. Men en meget høj forrentning ville ikke automatisk være i kundemedlemmernes interesse, som det ville være for eksterne investorer.

Demokratiske pengeinstitutter har udkonkurreret investorejede pengeinstitutter

Siden 2007 er demokratiske pengeinstitutters markedsandel steget støt – fra 6 % af den arbejdende kapital i 2007 til 15 % i 2021. Særligt pengeinstitutterne i størrelsesgruppe 1 og 2 er vokset nominelt. Demokratiske pengeinstitutter har dog vundet markedsandele i både gruppe 1, 2 og 3, mens markedsandelen er faldet blandt de allermindste pengeinstitutter i gruppe 4.

Demokratiske pengeinstitutters markedsandel vokser

Danske virksomheder og husholdninger bliver i stigende grad understøttet af demokratiske pengeinstitutter, hvis markedsandele er vokset støt siden 2007. Målt både på arbejdende kapital og udlån, er demokratiske pengeinstitutters markedsandele steget til 15 % i 2021 fra 6 % i 2007. Siden 2000 er der foregået en voldsom konsolidering i det danske bankvæsen, særligt for de demokratiske pengeinstitutter, og knap hver fjerde demokratiske bank er forsvundet over perioden (se figur 12). Men som de øgede markedsandelene viser, betyder dette dog ikke, at de har mistet deres relevans. Figur 8 nedenfor viser udviklingen i pengeinstitutternes arbejdende kapital siden 2000 og demokratiske pengeinstitutters markedsandele.

Figur 8: Arbejdende kapital i demokratiske og investorejede pengeinstitutter

Kilde: Tænk tanken Demokratisk Erhverv på baggrund af Finanstilsynets data og CVR.

Note: Figuren viser den samlede arbejdende kapital i hhv. demokratiske og investorejede pengeinstitutter (venstre akse) samt demokratiske pengeinstitutters andel (højre akse). Arbejdende kapital er defineret i overensstemmelse med Finanstilsynets definitioner for hhv. perioderne 2005-2015 og 2016-2021. 'Andel demokratisk' skal aflæses på højre akse. Nordea er inkluderet i figuren til og med 2016, hvor de udgik af Finanstilsynets regnskabsdata.

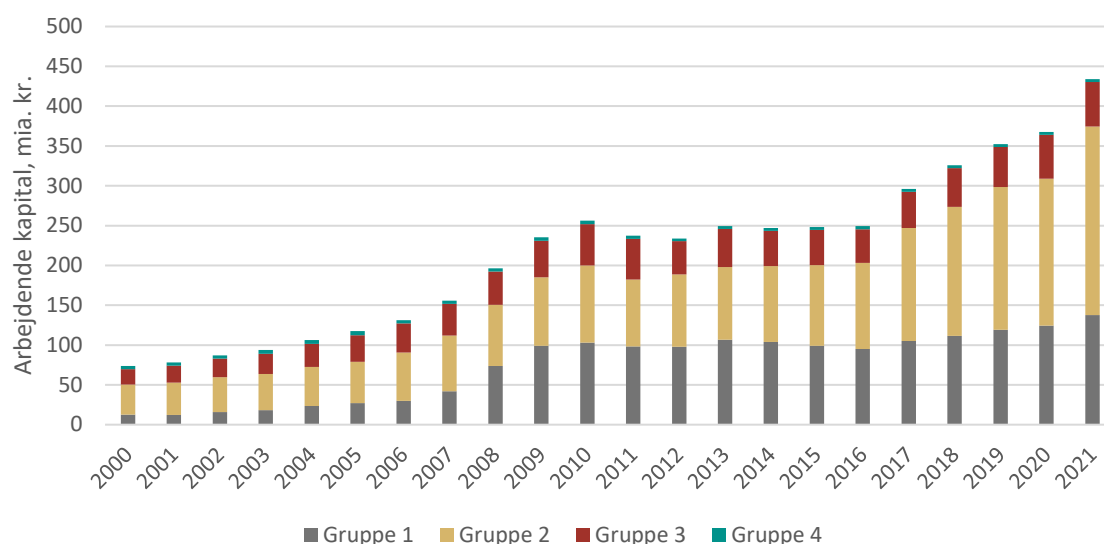
Andelen af arbejdende kapital, der var ejet af demokratiske pengeinstitutter, steg fra 6 % i 2007 til 15 % i 2021, hvilket ses i figur 8 ovenfor. De investorejede pengeinstitutters arbejdende kapital voksede kraftigt fra 958 mia. kr. i 2000 og til 2009, hvor den nåede et højdepunkt på 2.456 mia. kr. I samme periode steg demokratiske pengeinstitutters arbejdende kapital ligeledes kraftigt, men væksten fortsatte til 2010, hvor deres arbejdende kapital nåede 256 mia. kr. I den efterfølgende periode frem til 2016 faldt de investorejede pengeinstitutters arbejdende kapital gradvist til 2.349 mia. kr., mens demokratiske pengeinstitutters samlede arbejdende kapital stagnerede i slutningen af samme periode. Fra 2018 og frem steg den arbejdende kapital hos begge grupper af pengeinstitutter.

Ser man på udlån frem for arbejdende kapital, er billedet det samme – det kan ses i figur 2.

Demokratiske pengeinstitutter i alle størrelser vinder markedsandele

Den større markedsandel, der tilfaldt de demokratiske pengeinstitutter fra 2000 til 2021, varedrevet af pengeinstitutter af forskellige størrelser og ikke blot af en håndfuld store demokratiske pengeinstitutter. I figur 9 nedenfor ses udviklingen af arbejdende kapital hos demokratiske pengeinstitutter fordelt på deres seneste størrelsesgruppe.⁵

Figur 9: Arbejdende kapital i demokratiske pengeinstitutter fordelt på størrelsesgrupper

Kilde: Tænk tanken Demokratisk Erhverv på baggrund af Finanstilsynets data og CVR.

Note: Figuren viser den arbejdende kapital i demokratiske pengeinstitutter fordelt på Finanstilsynets størrelsesgrupper. Her er pengeinstitutternes seneste angivne gruppe anvendt – dvs. Nykredit er f.eks. klassificeret som gruppe 1 i alle år, til trods for at virksomheden frem til 2008 tilhørte Finanstilsynets gruppe 2.

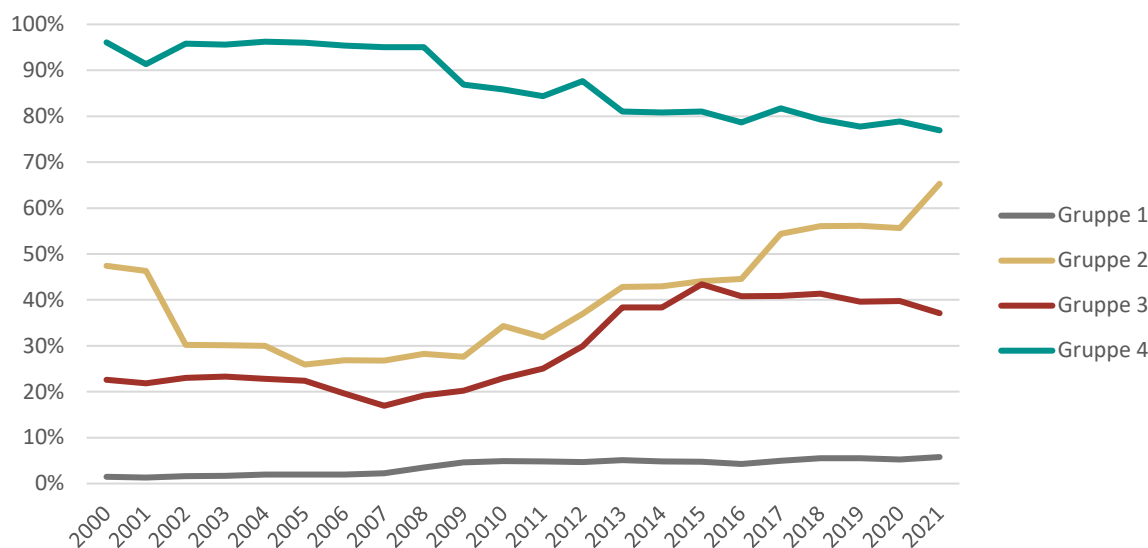
Af figur 9 fremgår det, at særligt demokratiske pengeinstitutter i gruppe 2 har udvidet deres arbejdende kapital. I 2000 lå den på 38 mia. kr., mens den i 2021 lå på 237 mia. kr. – en vækst på 524

⁵ Bankernes seneste størrelsesgruppe anvendes – f.eks. placeres Sparekassen Danmark i gruppe 2 for alle år, selvom den var i gruppe 3 i 2005. Dette skyldes, at flere bankers størrelse øges eller reduceres, hvormed de skifter størrelseskategori, hvilket gør udviklingen indenfor grupper svær at fortolke.

% over perioden. Nykredit, den eneste demokratiske bank i gruppe 1⁶, har også udvidet den arbejdende kapital betydeligt fra 13 mia. kr. i 2000 til 138 mia. kr. i 2021 – en vækst på 999 %.

Som det fremgår af figur 10 nedenfor, har demokratiske pengeinstitutter vundet markedsandele i størrelsesgrupperne 1, 2 og 3, mens markedsandelen i gruppe 4 er faldet.

Figur 10: Demokratiske pengeinstitutters andel af arbejdende kapital per gruppe

Kilde: Tænk tanken Demokratisk Erhverv på baggrund af Finanstilsynets data og CVR.

Note: Figuren viser demokratiske pengeinstitutters andel af den arbejdende kapital indenfor hver af Finanstilsynets størrelsesgrupper. Her er pengeinstitutternes seneste angivne gruppe anvendt – dvs. Nykredit er f.eks. klassificeret som gruppe 1 i alle år, til trods for at de frem til 2008 tilhørte Finanstilsynets gruppe 2. Det markante fald i markedsandel i gruppe 2 i 2002 skyldes, at FIH Erhvervsbank her indberettede regnskabsdata til Finanstilsynet for første gang. Nordea er inkluderet i figuren til og med 2016, hvor de udgik af Finanstilsynets regnskabsdata.

Som figur 10 viser, er det kun i de mindste pengeinstitutters gruppe, gruppe 4, at demokratiske pengeinstitutters andel af den arbejdende kapital i 2021 er mindre, end den var i 2000. Blandt de største pengeinstitutter i gruppe 1 steg de demokratiske pengeinstitutters andel af den arbejdende kapital fra 1 % til 6 %.⁷ Demokratiske pengeinstitutters markedsandel i gruppe 2 faldt fra 47 % i 2000 til 26 % i 2005 og steg derefter til et højdepunkt på 65 % i 2021. I gruppe 3 fordobledes andelen fra 22 % i 2000 til 43 % i 2015, men faldt igen til 37 % i 2021. Blandt de mindste pengeinstitutter i gruppe 4 faldt andelen fra 96 % i 2000 til 77 % i 2021.

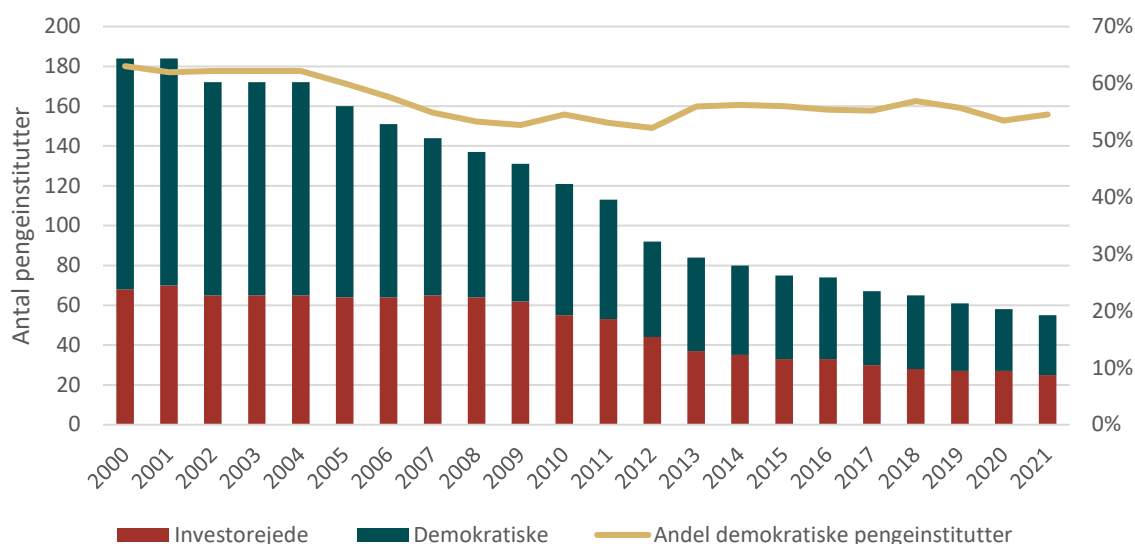
⁶ Nykredit var i gruppe 2 til og med 2008. I denne rapport anvendes den senest observerede størrelse, og derfor placeres Nykredit i gruppe 1.

⁷ Denne udvikling skyldes alene Nykredit, som er den eneste demokratiske bank i gruppe 1. Udelades Nordea fra data er demokratiske pengeinstitutters andel i 2000 på 2 %.

To tredjedele af demokratiske pengeinstitutter er forsvundet på 20 år

Siden 2000 har den danske banksektor gennemgået en betydelig konsolidering. Globaliseringen og liberaliseringen af den finansielle sektor har medført skærpet konkurrence og øget kompleksitet, hvilket har forårsaget, at mange mindre pengeinstitutter er fusioneret til eller med større pengeinstitutter. Finansielle innovationer og nye lovkrav har også bidraget til at bevæge den danske banksektor væk fra et landskab kendetegnet ved små lokale og regionale pengeinstitutter og over mod et finansielt system, der i højere grad domineres af store pengeinstitutter. Mange af de mindre pengeinstitutter var lokale spare- og andelskasser, og en stor del af disse er sidenhen ophørt. Figur 11 nedenfor viser, hvordan antallet af pengeinstitutter er faldet kraftigt siden 2000 – særligt antallet af pengeinstitutter med demokratisk ejerskab.

Figur 11: Antal demokratiske og investorejede pengeinstitutter

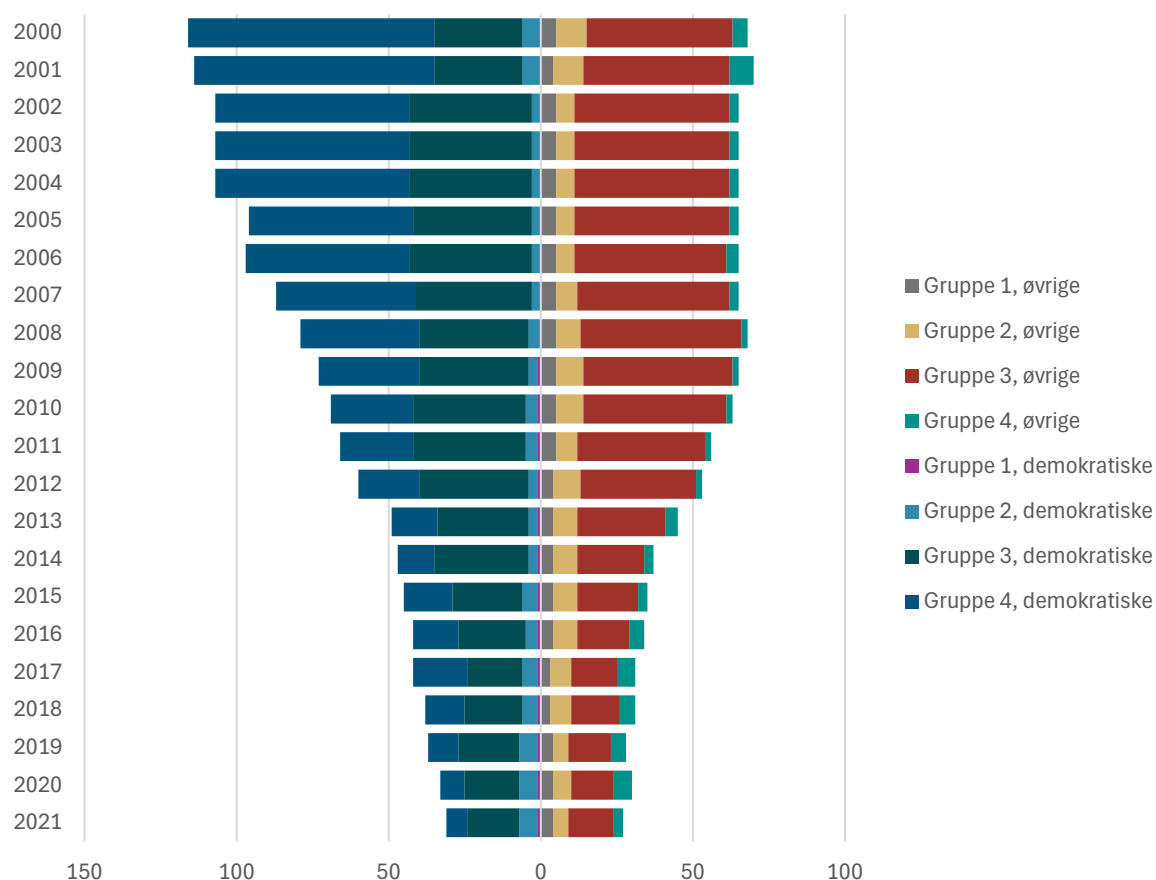
Kilde: Tænk tanken Demokratisk Erhverv på baggrund af Finanstilsynets data og CVR.

Note: Figuren viser antallet af hhv. demokratiske og investorejede pengeinstitutter (venstre akse), samt andelen, der er demokratiske (højre akse).

Demokratiske pengeinstitutter er som andel af alle danske pengeinstitutter faldet fra 63 % til 53 % i perioden 2000 til 2021. Særligt i perioden 2004 til 2008 faldt antallet af demokratiske virksomheder kraftigt fra 107 til 73, mens antallet af privatejede pengeinstitutter var stabilt. Efter finanskrisen i 2008, som forårsagede flere lukninger af pengeinstitutter og blev fulgt af øget regulering og øgede kapitalkrav, faldt antallet af demokratiske, men også privatejede pengeinstitutter, igen kraftigt fra 137 i alt i 2008 til 55 pengeinstitutter i 2021.

Særligt de mindre pengeinstitutter har haft udfordringer med at løfte nye kapital- og compliance-krav, hvilket har medført, at disse i høj grad er ophørt eller fusioneret. Figur 12 nedenfor viser, hvordan konsolideringen har påvirket antallet af pengeinstitutter i de forskellige størrelsesgrupper.

Figur 12: Antal demokratiske og investorejede pengeinstitutter fordelt på størrelse

Kilde: Tænk tanken Demokratisk Erhverv på baggrund af Finanstilsynets data, CVR og Tænk tanken Demokratisk Erhvervs egen research.

Note: Figuren viser antallet af pengeinstitutter indenfor størrelsesgrupperne pr. år. Demokratiske pengeinstitutter vises til venstre og investorejede til højre.

Figur 12 viser, at konsolideringen af små demokratiske pengeinstitutter i gruppe 4 har været i gang siden 2000, mens der i denne gruppe ikke har været en nævneværdig konsolidering blandt investorejede pengeinstitutter. Blandt de investorejede pengeinstitutter er det især i gruppe 3, der er ophørt eller fusioneret – tilsyneladende som et resultat af finanskrisen. Frem til 2008 lå antallet af investorejede pengeinstitutter stabilt omkring 50, mens de i 2016 var reduceret til kun 17 pengeinstitutter. Til sammenligning lå antallet af demokratiske pengeinstitutter i gruppe 3 stabilt på knap 40 pengeinstitutter frem til 2012, hvorefter antallet begyndte at dale til 22 i 2016.

Metode

Datakilder

Undersøgelsen er baseret på data fra to kilder: Finanstilsynet og CVR. Pengeinstitutter, som er under Finanstilsynets tilsyn, er blevet kortlagt – dvs. det er blevet vurderet, om de er demokratiske eller ej for hvert år fra 2000 til og med 2021. Vurderingen er foregået ved at se på pengeinstitutternes virksomhedsform og ejere. I enkelte tilfælde er pengeinstitutternes vedtægter taget i brug. Færøske pengeinstitutter og filialer af udenlandske banker er ikke medtaget. Nordea optræder i data indberettet til Finanstilsynet til og med 2016, og indgår derefter ikke i data. Dette har generelt ingen betydning for mønstrene i data, hvilket også bemærkes i noterne til figurerne.

Kortlægningen af pengeinstitutterne er sammenkørt med to datakilder: Finanstilsynets nøgletal og Finanstilsynets regnskabsdata. Nøgletallene er beregnet af Finanstilsynet for hvert pengeinstitut, mens regnskabsdata er data for hvert pengeinstituts regnskabsdata, som er indsamlet og offentliggjort af Finanstilsynet.

Finanstilsynet inddeler årligt pengeinstitutterne i forskellige størrelser:

- Gruppe 1: Institutter med mere end 75 mia. kr. i arbejdende kapital.
- Gruppe 2: Institutter med mere end 12 mia. kr. og mindre end 75 mia. kr. i arbejdende kapital.
- Gruppe 3: Institutter med mere end 750 mio. kr. og mindre end 12 mia. kr. i arbejdende kapital.
- Gruppe 4: Institutter med mindre end 750 mio. kr. i arbejdende kapital.

I denne rapport anvendes pengeinstitutternes senest observerede størrelse. Ophørte et pengeinstitut f.eks. med bankdrift i 2015, vil det altså være størrelsen fra 2015, der benyttes for samtlige år, hvor vi ser på dette pengeinstitut. Dette gøres for at undgå, at pengeinstitutternes vækst, og deraf følgende skift mellem grupper, gør data uigennemsigtigt.

Rapportens figurer er uvægtede, hvilket vil sige, at små og store pengeinstitutter tæller med samme vægt i de præsenterede tal.

Da rapportens figurer er uvægtede, vil nogle mål være præget af ekstreme værdier. Dette gælder eksempelvis egenkapitalens afkast, der er beregnet på det enkelte pengeinstituts egenkapital og overskud. Er egenkapitalen tæt på nul (f.eks. hvis pengeinstituttet er ved at blive afviklet) kan egenkapitalens afkast komme til at antage ekstreme værdier på mange tusinde procent. Sådanne værdier har en stor betydning for pengeinstitutternes gennemsnit og er derfor fjernet efter inspektion af data. Det angives i noterne til den enkelte figur, hvorvidt der er blevet fjernet outliers.

Litteraturliste

Groeneveld (2017), *Monetary policy View project Overview of European co-operative banking sector View project*

Hardie, I. og Howarth, D. (2013), *Market-based banking and the international financial crisis*. Oxford: Oxford University Press.

Poulsen, T. og Mygind, N. (2018), *Credit constraints and job destruction: Evidence from Denmark*. Copenhagen Business School, CBS.

Rangvid et al. (2013), *Den finansielle krise i Danmark - årsager, konsekvenser og læring*. Aarhus Universitet, Danmarks Nationalbank, Finanstilsynet, Erhvervs- og Vækstministeriet, Finansministeriet, Økonomi- og Indenrigsministeriet.

Thomsen, S. (red.) (2019), *Selskabsledelse i foreningsejede finansielle selskaber*. Copenhagen Business School, CBS.

Tænketanken Demokratiske Erhverv (2020), *Danmarks Demokratiske Pengeinstitutter*.

Tænketanken Demokratisk Erhverv (2024), *Danmarks demokratiske virksomheder – en sektor i vækst*.